beteekenis van *pad* is, dat ge over een veld, door een bosch of op wat grond ook, waar geen weg is, door uw voeten een indruksel maakt in den grond, en hierdoor al voorttredende een spoor achter laat. Ook door de zandwoestijn loopt geen weg, maar alleen een pad, en als straks de stormwind opsteekt, wordt in het mulle zand dit licht ingedrukte pad weer weggevaagd.

Nu moet op dit verschil tusschen *weg* en *pad* hier gelet, omdat anders 't schoon-diepzinnige van Davids betuiging ten eenenmale teloor gaat. Zijn geest is in hem overstelpt geweest, zoodat hij niet wist waarheen en geen uitkomst zag, maar zijn God heeft hem uitgered. Dit drukt hij nu alzoo uit, dat hij zegt, en zingt, en jubelt: „Als mijn geest in mij overstelpt was, zoo hebt Gij mijn pad gekend."

Hiermee nu bedoelt David uiteraard niet, dat God zijn benauwdheid gekend heeft. *Pad* slaat niet op zijn lijden, maar op zijn uitredding. Zelf kan hij niet voort noch verder. Hij stuitte als op een muur zonder poort. Zijn levenspad scheen ten einde te zijn gekomen. Maar toch was er uitkomst; een uitkomst die hij niet zag, maar die God voor hem bereid had; die zijn God derhalve kende, en die zijn God hem getoond heeft, ja, waarin zijn God hem heeft geleid.

Hij zelf moest dit pad door zijn voetstappen in den bodem intreden. Van achteren zou een ieder die er langs kwam, aan het indruksel van zijn voetstappen kunnen zien, in wat richting hij voort was gegaan. In zijn angst en wee heeft hij zijn voet nu hier dan daar gezet, maar onder dit schijnbaar geheel toevallig neerzetten van zijn voet, heeft een onzichtbare hand, heeft zijn God hem bestierd, geleid en aangedreven. Ziet hij nu van achteren op zijn gang terug, dan ziet hij in zijn eigen voetstappen het achter zich liggen, en langs dit pad is hij uit de wildernis en weer op den weg des levens gekomen. Om gered te worden, moest hij zóó en niet anders zijn gang nemen. Maar hij wist dit niet, hij zag dit niet. Veeleer als in den blinde is hij van stap tot stap voortgegaan. Overstelpt als hij in zijn geest was, ging hij willoos, gedachtenloos voort, niet gissende zelfs waar hij uit zou komen. Doch nu ziet hij 't, het was zijn God die hem als aan de hand door de wildernis hielp. Niet hij zelf, maar zijn God zag en wist hoe hij gaan moest, en zoo ging hij dan ook onder Gods hoede, *omdat zijn God zijn pad*, het pad dat tot redding zou leiden, *gekend heeft*.

Zoo is het in den hoogsten nood.

Gemeenlijk daarentegen neemt God ons, eer we ons part inslaan, ons half den blinddoek van de oogen, zoodat we zelf zien kunnen wat koers we uit moeten, nu eens klaarder, dan half bij schemerlicht, maar zoo toch, dat we zelf kunnen nagaan en uitmaken, wat kant, wat richting het met ons uit moet. Er kan ook dan wel angst en bezorgdheid zijn, of we ons ook vergissen, of we ook mistasten, of we den handwijzer ook verkeerd gelezen hebben, of we ook in gedachten een zijpad dat we hadden moeten inslaan, voorbijgingen. Maar ook al is er spanning des geestes, de geest in ons wordt dan toch niet *overstelpt*. We raken niet verward, ons denken weigert nog niet. God geeft 't ons nog, met Zijn heilig doen meé te werken, en in het eind kiezen en bepalen we, onder Zijn inspiratie, zelf hoe en waarheen we te gaan hebben.

Zoo is het bij gewone levensnooden en levenszorgen. Ook daarbij roepen we onzen God wel aan, om ons te bewaren, dat we van het rechte spoor niet afdolen; bij meer dan één punt op den weg aarzelen en twijfelen we wel; maar we blijven dan toch wat men noemt bij onze positieven. We denken na, we overleggen; alle middel dat ons ten dienste staat, wenden we aan; we geven ons rekenschap van de richting die we inslaan; en onder de leiding van onzen Vader die in de hemelen is, maken we ten slotte bij elken tweesprong 't zelf uit: Die weg niet, die weg wel. We zijn als de stuurman op het scheepke. We raadplegen het kompas; we zien den golfslag aan en we rekenen met de winden die loeien; we roepen onzen God aan, dat Hij ons bewaren moge en er door heen helpen; maar in 't eind wenden we toch zelf de pen van het roer om, en zoozals onze hand 't roer stuurt, snijdt ons scheepke door de golven.

Maar zoo is het in den hoogsten nood niet meer. Dan is het kompas voor ons oog weggeslagen, de roerpen brak af, de golven slaan bergenhoog over het dek heen. We staan machteloos en willoos. De geest wordt in ons *overstelpt*. We geven ons in verwijfeling aan Gods genade over. We zagen geen pad meer door de baren. En als dan toch straks blijkt dat we bij de haven onzer behoudenis uitkomen, en het leven er af mochten brengen, dan klimt de lofzang uit het diepst der ziel op: Al scheen 't radeloos en reddeloos, zoodat de geest in mij overstelpt was, toch hebt Gij, o mijn God! geweten waar het heen moest. Gij hebt mij geleid door de golven. Niet ik, maar *Gij hebt mijn pad gekend*.

Zalig nu is hij, die zulke bange oogenblikken doorleven mocht en langs het pad, dat zijn God alleen kende, aan zijn angsten en benauwdheden ontkwam.

Zulk een angst zonder uitweg te doorleven, te doorworstelen, en dan toch op het rechte pad uit te komen, geeft een voor altoos onuitwischbare levenservaring. Dan wordt de schroef aan het geloof aangezet, en wordt het geloof zoo vast in de ziel gedreven, dat het niet meer los te wrikken noch aan het wankelen te brengen is. Dan heeft men den levenden God op zijn pad voor zich uit zien gaan. In den angst zijner ziel heeft men den reddenden engel op zijn levenspad zien nederdalen. Het is nu niet meer een God van verre, die op ons nederziet, maar een God, die nabij, vlak nabij is, die elken voetstap op ons levenspad richt, aan wiens hand we ons vastklemmen, achter wien we aantreden, zonder ooit meer te willen afwijken. En van achteren verstaan we het, waarom God ons oprettelijk, en niet bij vergissing, door die donkerheden der wildernis heeft geleid.

We geloofden wel. We stelden wel ons vertrouwen op God. Maar het was altoos nog, of wij het toch zelf deden, en alsof onze God niet anders deed, dan ons nu en dan waarschuwen, ons nu en dan een vingerwijzing geven, ons af en toe moed influisterend, en de kracht vernieuwend. Dit tekort nu in ons geloof mocht niet voortduren. Wat ten deele was, moest in een vol, alomvattend, heel ons leven beheerschend geloof worden omgezet. Daarom heeft onze God ons toen in die donkerheid, in die vallei der schaduwen des doods ingeleid. Tot we geen handbreedte meer voor ons uit konden zien. Tot we, der wanhoop nabij, het opgaven. En toen, in die ure der hoogste en der bangste benauwdheid, heeft hij met forschen ruk ons door die donkerheid voortgestuwd, tot eindelijk het licht weer doorbrak, en we bij dit licht zagen, hoe we niet gedoold hebben, en niet verdolen konden, want *dat Hij ons pad heeft gekend*, en langs dit eenig goede pad ons veilig geleid heeft.

En nu eerst wordt het een *volkomen* vertrouwen. Niet meer half vertrouwen op ons zelf en er voorts het vertrouwen op onzen God bijnemen. Veeleer is nu het *vertrouwen* in ons zelf volkomen geworden, maar juist daardoor wierd nu het *vertrouwen* op onzen God en Vader het algenoegzame steunsel van ons hart.

En dit geeft *rust*.

De beklemming gaat van de ziel af. De angsten loopen zoo hoog niet meer. De man is weer een kind geworden. En zoo als een kind allen angst voelt afglijden, als moeder het opneemt en het aan haar hart drukt, zoo voelt de geloovige, die zulk een levenservaring mocht verwerven, zich kalm en rustig, zoo hij maar weer in de zielsgemeenschap met zijn God zich verlustigen mag.

Wie buiten staan, begrijpen dan van die kalmte van ziel niets. Het is in hun oog, alsof zulk een geloovige zich de nooden niet aantrekt en er onverschillig onder verkeert. Soms spotten ze met die rust die het geloof aanbrengt. Maar hij, die door bange levenservaring tot zulk een onverwrikbaar vertrouwen in zijn God komen mocht, zingt psalmen in den nacht, en is als Habakuk, die van vreugde in zijn God opsprong, of al de wijnstok loog en de vijgeboom niet bloeide en hij de kudde uit de kooi afscheuren zag en het laatste rund uit de stallingen verdween.

En dit alles komt alleen, omdat hij 't nu verstaat en doorziet, en met de volle verzekerdheid des geloofs weet, dat hij niet zelf half zijn weg richt en de andere helft aan zijn God overlaat, maar dat het zijn God is, en die God alleen, die *heel* zijn levensweg heeft afgepaald, en waar geen pad meer scheen te zijn, toch vooruit zijn pad gekend, en hem veilig op dit pad geleid heeft.

PRO REGE

DOOR

Dr. A. KUYPER.

Van verschillende zijden verzoekt men ons, den termijn van inteekening op de premie-exemplaren in boekformaat van deze artikelenreeks, te verlengen. Wij besloten daarom de gelegenheid tot inteekening te blijven openstellen tot 15 Juli 1910. Ook vroeg men een inteekenbiljet, aan welk verzoek wij eveneens thans voldoen.

De voorwaarden van inteekening werden in vorige nummers van dit blad uitvoerig medegedeeld. Wij herinneren slechts, dat elk abonnent voor zichzelf en desverlangd ook voor twee van zijn eventueele medelezers, voor elk 1 ex. van het premiewerk kan bestellen tegen den halven prijs, dus tegen ƒ 7.50 per ex. De betaling geschiedt door den abonnent in zes termijnen van ƒ 1.25 per ex. Desgewenscht is de Administratie van „De Heraut" bereid te beschikken over het verschuldigd bedrag, verhoogd met 6 cents voor dispositie-kosten.

Telkens na 2 kwartalen wordt den inteekenaren één deel van het premiewerk franco toegezonden. Alleen de abonnenten in Ned.-Indië of in het buitenland zullen per deel ƒ 0.50 voor verzendingskosten moeten vergoeden.

Van de abonnenten die voor zich of ook voor hunne mede-lezers van deze aanbieding wenschen gebruik te maken, wachten wij dus gaarne onverwijld, per keerende post, toezending van het aan dit no. gehechte inteekenbiljet, ingevuld en onderteekend.

De Administratie van
„De Heraut".

Amsterdam, Juni 1910.

Amsterdam, 17 Juni 1910.

Al zijn de statistische berekeningen, die Dr. van Lonkhuijzen ons gaf in zijn brochure, niet geheel vrij te pleiten van zekere onnauwkeurigheid en eenzijdigheid, waardoor een minder juist beeld van den werkelijken toestand is gegeven, toch neemt dit het feit niet weg, dat de predikantstractementen over het geheel genomen te laag en op sommige plaatsen zelfs beslist onvoldoende zijn om de allernoodzakelijkste behoeften van een predikantsgezin te bestrijden. Ook het rapport van deputaten der Generale Synode wees de Kerken hierop en richtte daarom tot de Kerkeraden een zeer ernstige vermaning, gegrond op de uitspraken van Gods Woord, om tot verbetering der tractementen over te gaan.

Indien Dr. van Lonkhuijzen dit schrijven van de deputaten nader had toegelicht en gesteund, dan zou zijn brochure met volle instemming door ons zijn begroet. Ook wij toch wenschen niets liever, dan dat onze kerken van *woorden* tot *daden* zullen overgaan. Nu blijkt metterdaad, dat het rondschrijven van deputaten niet vruchteloos is geweest. Schier in alle kerken is het vraagstuk ernstig aan de orde gesteld, en menige kerkeraad heeft reeds stappen gedaan, om tot verhooging van het tractement over te gaan. Het ware daarom zeker wijs en verstandig geweest, deze actie eerst rustig te laten uitwerken en daarna pas de vraag aan de orde te stellen, in hoeverre nog andere maatregelen noodig of mogelijk waren.

Dr. van Lonkhuijzen heeft echter, nog eer het rapport van de deputaten in het licht verscheen, zijn brochure reeds gereed gemaakt, waarin hij tot geheel andere conclusies kwam, en haast zich nu deze conclusies aan de Kerken aan te bieden. Het rapport van deputaten heeft volgens hem n.l. een groot gebrek; het gaat uit van de *illusie*, dat de Kerken wel geld genoeg hebben, maar het niet geven willen en het daarom voldoende is op de roeping der Kerken te wijzen, om tot het gewenschte doel te komen. Voor een deel der Kerken is dit wel juist, zegt Dr. van Lonkhuijzen en ten opzichte van haar acht hij dit rapport uitnemend. Maar daarnaast staan tal van Kerken, die ook met den besten wil niet meer *kunnen* geven en bij wie vermaning en bestrafling dus niet helpen kan. Hij zelf ontving op een desbetreffende vraag van 192 Kerken het antwoord, dat ze verhooging van tractement zeer beslist noodig achtten, maar uit de bijgevoegde antwoorden bleek, dat men geen kans zag hiertoe te geraken, omdat er geen gelden genoeg inkwamen.

Voor deze hulpbehoevende Kerken moet daarom naar een anderen uitweg worden omgezien en Dr. van Lonkhuijzen raadt daartoe twee middelen aan; vooreerst de oprichting van een *Algemeen fonds tot verbetering der geringe predikants-tractementen* en ten tweede *aanvrage door deze arme Kerken om subsidie bij den Staat*.

Dit wil daarom niet zeggen, dat Dr. van Lonkhuijzen principieel de zijde kiest van hen, die achten dat de Overheid krachtens Goddelijke roeping verplicht zou zijn voor het *brood der Kerk* te zorgen. Meermalen spreekt hij in deze brochure beslist uit, dat hij in beginsel er voor is, dat de Kerken zelve voor het onderhoud harer Dienaren zorgen, en hij erkent zelfs, dat in het aanvragen van subsidie eene *vernedering* voor de Kerken ligt (blz. 46). Maar wanneer de Kerken onmachtig zijn om zich zelve te helpen, acht hij, dat de Overheid verplicht is ze bij te springen, en in de aanvaarding van die Overheidshulp ziet hij te minder bezwaar, omdat we door onze belastingpenningen toch evenzeer bijdragen in de tractementen van de predikanten der Hervormde en andere Kerken en dus zeker recht hebben, dat de Overheid ook onze predikanten steunt.

De zeer ernstige en principieele bezwaren, die èn tegen zulk een algemeen fonds èn tegen de Staatssubsidie zijn aangevoerd, acht Dr. van Lonkhuijzen nauwelijks de moeite van bespreking waard, of hij maakt er zich met een Franschen slag van af. Principieel bestaat er, zegt hij, tegen zulk een algemeen fonds geen het minste bezwaar, want onze kerken hebben reeds zulk een fonds ter ondersteuning van catechiseermeesters en oefenaars, die door de reformatie van 1886 in financieele zorgen gekomen zijn, en waarom zou men dan geen fonds mogen oprichten voor de predikanten, die ten gevolge van de actie van 1834 en 1886 in nood verkeeren? (blz. 34). En evenzoo verdedigt hij de subsidie-aanvrage: „Van een met Gods Woord of onze Belijdenis strijdende zaak kan men bij de subsidie-aanvaarding ook niet spreken". En als eenig bewijs hiervoor voert hij aan, dat „de Gereformeerde Kerken in haar bloeitijd geheel uit de Staatskas leefden". (blz. 47).

Nu zijn de beide feiten, waarop Dr. van Lonkhuijzen zich beroept, niet juist voorgesteld. Onze Gereformeerde Kerken hebben juist alle *algemeene fondsen* afgeschaft, omdat ze daarin een principieel gevaar zagen, en op onze Generale Synodes is steeds met klem en nadruk door den uitnemenden kenner van ons Gereformeerd kerkrecht Prof. Rutgers tegen deze algemeene fondsen gewaarschuwd. Ook voor de „in het ongereede geraakte" catechiseermeesters en oefenaars bestaat er geen algemeen *fonds*, maar heeft de Synode alleen deputaten aangezien, die uit de kas van de Hulpbehoevende Kerken een kleine bijdrage ontvangen om deze broeders te steunen. Wat heeft echter deze maatregel, die bovendien een zeer tijdelijk karakter draagt, daar deze broeders allengs uitsterven en straks niet één hunner meer zal over zijn, te maken met het oprichten van een *algemeen* en *blijvend* fonds, dat een zeer groote macht over onze Kerken zou uitoefenen? En evenzoo is het onjuist, dat onze Gereformeerde Kerken in haar bloeitijd bijna geheel uit de Staatskas leefden. Wie de historie ook maar oppervlakkig kent, weet, dat de Overheid de kerkelijke goederen, die vroeger aan de Roomsche Kerk behoord hadden, na de Reformatie onder haar beheer heeft genomen, en dat zij niet uit de Staatskas, maar uit deze bona ecclesiastica, waarop de Kerken *haar recht behielden*, de tractementen uitbetaald heeft. Feitelijk deed de Overheid dus alleen als administrateur dezer goederen dienst en betaalde ze aan de Kerken uit, wat deze rechtens toekwam. En wat heeft dit te maken met een subsidieaanvrage bij de Overheid, gelijk Dr. van Lonkhuijzen wil, dat de hulpbehoevende Kerken thans doen zullen en waarvan hij zelf zegt, dat er eene „vernedering" in ligt?

Zijn de feiten dus reeds onjuist voorgesteld, niet minder dan met de historie is Dr. van Lonkhuijzen in strijd met de *logica*. Immers, hoe kan men ooit uit het feit, dat iets bestaat of bestaan heeft, wettig concludeeren, dat het dus principieel geoorloofd is. En toch maakt Ds. van Lonkhuyzen zich aan deze salto mortale schuldig. Tegen een algemeen fonds bestaat principieel geen bezwaar, want zulk een fonds bestaat. Aanvaarding van de Staatssubsidie is niet in strijd met Gods Woord, want, onze Gereformeerde Kerken hebben vroeger uit de Staatskas geleefd. Met evenveel recht zou men kunnen zeggen: tegen de invoering der bisschoppelijke hierarchie bestaat principieel geen bezwaar, want de Gereformeerde Kerk in Engeland houdt er bisschoppen op na. En nog verder voortgaande, zou men op dit standpunt elke reformatie der Kerk kunnen afkeuren, want reformatie is altoos een afbreken van wat *bestaat*, omdat het met den eisch van Gods Woord in strijd is.

Toch duide men deze historische onnauwkeurigheid en logische fout aan dezen Doctor Theologiae niet te euvel. Zij komen daaruit voort, dat hij blijkbaar aan een *principieele* beschouwing minder waarde hecht. „Niet met *theorieën*, maar *practisch* moet de strijd uitgestreden worden", zegt hij op blz. 41. En nog sterker laat hij zich op blz. 47 uit: „Tienmaal liever Staatssubsidie voor eene Kerk, dan haar predikant armoede te laten lijden". Met beginselen behoeft men dus zoo nauw niet te rekenen; de practijk moet beslissen. Zooals men ook zou kunnen zeggen: zeker ik ben in beginsel niet voor Staatsarmenzorg, maar tienmaal liever Staatsarmenzorg, dan dat één Nederlander gebrek zou lijden. Een gevoelsargument, waarmede elke principieele discussie wordt afgesneden.

Maar zelfs al laten we de principieele bezwaren èn tegen een algemeen fonds èn tegen Staatssubsidie een oogenblik rusten, dan gelooven we nog, dat de door Dr. van Lonkhuijzen voorgeslagen redmiddelen weinig zullen baten, eer het tegendeel zullen uitwerken van wat hij verwacht, en hebben daarbij de historie als de beste leermeesresse aan onze zijde.

De Hervormde Kerk ontvangt *Staatssubsidie*, en juist deze staatssubsidie is oorzaak dat schier alle offervaardigheid bij de gemeente is doodgebloed. Omdat de gemeente op de Staatssubsidie vertrouwt, heeft ze afgeleerd zelf te geven en heeft men tot het hatelijke stelsel van *kerkelijke belasting* de toevlucht moeten nemen, om de kerkelijke kosten te dekken. Zeker, de toestand der predikantstractementen in onze Kerken is niet rooskleurig, maar indien men eens een statistiek wilde opmaken, hoevele gemeenten in de Hervormde Kerk, niettegenstaande de Staatssubsidie, het predikantstractement niet hooger dan ƒ 800 à ƒ 1000 brengen, dan zou men met verbazing zien, dat onze Gereformeerde Kerken percentsgewijze er gunstiger afkwamen. En zoo is het niet alleen hier, maar overal, waar de Staatskerk naast de Vrije Kerk staat. In Engeland ontvangen enkele hooge geestelijken in de Staatskerk een reusachtig inkomen uit de Staatskas, maar de gewone predikanten lijden fatsoenlijke armoede en ontvangen minder dan hunne collega's in de Vrije Kerken.

En precies eender is het met een *Algemeen fonds*, waarvan Ds. van Lonkhuijzen gouden bergen verwacht. In de Hervormde Kerk bestaat reeds jaren zulk een fonds, en het resultaat is, dat er zoo goed als niets inkomt en het bedrag, dat aan de noodlijdende kerken wordt uitgekeerd, niet meer dan een aalmoes is. En nu zegge men niet, dat dit ligt aan den treurigen geestelijken toestand in de Hervormde Kerk. Want onze eigen historie heeft ons hetzelfde geleerd. Zoolang onze Kerken een *algemeen fonds* hadden voor de emeriti- predikanten, predikants-weduwen en weezen, kwam er zoo bedroefd weinig in, dat deputaten zich schaamden voor de kleine pensioenen, die ze aan de oude predikanten of de predikants-weduwen en weezen moesten uitkeeren. Het was een beknibbelen, een uitzuinigen, een berekenen, hoeveel er van zulk een pensioen nog af kon genomen worden, waarbij het hart schreide en waartoe men toch gedwongen werd, wanneer nieuwe aanvragen inkwamen. Sinds met dit systeem van een *algemeen fonds* gebroken is en de plaatselijke Kerken zelve geroepen zijn, gesteund door classis en provincie, om voor de emeriti-predikanten, weduwen en weezen te zorgen, is de totaalopbrengst meer dan verdubbeld. Evenzoo is het met de Zending gegaan, die, zoolang ze van generale deputaten met een generaal fonds uitging, aan bloedarmoede leed, en eerst toen er bovenop kwam, toen met het generale fonds en de generale deputaten gebroken werd en de zaak naar de particuliere Kerken werd overgebracht. Het budget der Zending werd binnen enkele jaren meer dan driemaal zoo hoog. Zoo toont de praktijk, hoe een algemeen fonds meer kwaad doet dan goed.

Men late zich dan ook geen oogenblik misleiden door het voorbeeld der Vrije Kerk in Schotland, waarop Dr. van Lonkhuijzen zich beroept, en waar dank zij de oprichting van een algemeen fonds het minimum tractement op ƒ 2400 plus vrije woning kon gebracht worden. Want wie meent, dat het hier evenzoo zou gaan, zou zich deerlijk vergissen. De Vrije Kerk in Schotland, die in ledental de Staatskerk evenaart, heeft de rijkste burgers van Schotland in haar midden en is daarom in staat niet alleen voor de tractementen, maar ook voor colleges, zending, hospitalen enz. sommen bijeen te brengen, waar wij in Nederland geen denkbeeld van hebben. Zelfs heeft de wedijver der rijken om veel aan de Kerk te geven, daar in de steden tot zeer bedenkelijke toestanden aanleiding gegeven, waarop nog niet zoo lang geleden in een brochure gewezen werd. Er werden zooveel kerken te Edinburg gebouwd en zooveel predikanten aangesteld juist in de stadsgedeelten waar deze rijken woonden, dat er feitelijk te veel waren met het oog op de behoefte. Met evenveel recht als men zich op Schotland beroept, zou men kunnen wijzen op Amerika, waar er Universiteiten zijn, die over millioenen beschikken, door geldvorsten als Carnegie e. a. geschonken. Zeker, indien onze Kerken in Nederland een vijftig of zestig millionairs bezaten die bereid waren de noodige kapitalen voor zulk een fonds te schenken, dan zou afdoende verbetering van de predikantstractementen wellicht mogelijk wezen. Maar wie, die den werkelijken toestand onzer Kerken kent, maakt zich hieromtrent eenige illusie? Dr. van Lonkhuijzen zelf komt dan ook tot een geheel andere conclusie. Het baat niet, zegt hij, dat een hulpbehoevende Kerk zich langs den weg van het kerkverband eerst tot de classis, dan tot de provinciale Synode en ten slotte tot de Generale Synode wendt, want de steun, dien ze daar ontvangt, is te gering. Ligt dit daaraan, dat de Kerken niet meer doen willen? Neen, zegt hij: „men doet niet meer, *omdat men niet meer kan*" (blz. 33). En toch zouden *deze zelfde Kerken*, — want wie anders zouden het geld moeten geven? — wel in staat zijn voor een algemeen fonds voldoende sommen saam te brengen. Is ook hier de logica niet zoek geraakt?

De ongelukkige Borromeo-encycliek heeft in menig opzicht verrassende gevolgen gehad, die voor de Roomsche curie zeker verre van aangenaam zijn geweest.

Reeds het feit, dat dank zij het krachtig optreden van den Duitschen Keizer, de Paus last heeft gegeven deze encycliek in Duitschland niet af te kondigen en zelfs getracht heeft door een nadere verklaring het aanstootelijke zijner woorden weg te nemen, moet voor de raadgevers van den Paus een zwaar te verduwen pil zijn geweest. Maar nog meer het feit, dat niet alleen van protestantsche zijde protest is aangeteekend, maar evenzoo door drie roomsche vorsten, wier trouw aan de „moederkerk" onverdacht is, den Koning van Saksen, den Prins Regent van Beieren en den Keizer van Oostenrijk. Beide feiten zijn in de historie der Roomsche Kerk eenig, en toonen, hoe de toestanden ook in de Roomsche Kerk veranderd zijn.

Wij wijzen hierop niet uit zeker leedvermaak, maar ook om duidelijk te doen uitkomen, hoe onbillijk het is aan de Roomschen in het algemeen dezen uitval van den Paus ten laste te leggen. Dat een Roomsche niet gaarne publiek de woorden van den Paus afkeurt, is te begrijpen. Toch behoefde men de ernstiger Roomsche bladen maar na te gaan, om zelfs aan de wijze, waarop men den Paus verdedigde of vergoelijkte, te voelen, dat men om wat liefs had gewild, dat de Paus zich niet zoo had uitgelaten. En in Duitschland was er zelfs meer dan een roomsch orgaan, dat niet onduidelijk zijn afkeuring te kennen gaf over de „onvoorzichtigheid" van den Paus.

Hoe goed het daarom is, dat de protestanten in alle landen op waardige wijze geprotesteerd hebben tegen den onverdienden smaad in deze Encycliek niet alleen den Hervormers aangedaan, maar ook den volkeren en vorsten, die met de Reformatie zijn meegegaan, toch overdrijve men niet door de heele Roomsche Kerk hiervoor aansprakelijk te stellen. De Borromeoencycliek komt alleen ten laste van de Pauselijke curie, die den Paus deze woorden in den mond heeft gelegd. Ze is een bewijs, hoe weinig men in de kringen dezer Italiaansche prelaten op de hoogte is van de ware geschiedenis der Reformatie en van de groote zedelijke kracht, die het Protestantisme bij de volkeren ontwikkeld heeft. Men bezlet daar de reformatie blijkbaar nog aloos door den bril van mannen als Pater Denifle, die in zijn Luther und Lutherthum het ontstaan der reformatie louter uit onzedelijkheidsmotieven verklaarde. En men voelt niet eens, hoe zulke woorden krenkend zijn voor alle protestantsche vorsten en alle protestantsche volken.

Te meer waardeeren we het daarom, dat naast den Duitschen Keizer ook *Roomsche* vorsten voor de eere hunner protestantsche onderdanen zijn opgekomen. Daarin ligt wel het meest afdoende bewijs, dat dit woord van Rome nog niet den geest van heel de Roomsche Kerk uitdrukt.

Met groote blijdschap hebben we het bericht vernomen, dat ook de Zeeuwsche Kerken op haar jongste Synode besloten hebben het Zendingswerk aan te vatten.

Het duurde zoo lang, men wikte en woog; soms scheen het, alsof men in de golven van bezwaren zou wegzinken. Maar het oude *luctor et emergo* gold ook nu van den Zeeuwschen leeuw. En eenparig viel thans het besluit, om tot handelen over te gaan. Als Zendingsterrein werd Bandjar Negara gekozen en Middelburg's Kerk zou als zendende Kerk optreden.

Met dat besluit wenschen we onzen Zeeuwschen broeders van harte geluk, Zeeland was ook in vroeger tijd een onzer ijverigste zendingsprovinciën. Moge thans ook in de gemeente de rechte zendingsijver ontwaken en geve God spoedig aan Middelburg een missionairen Dienaar, die met rijke gaven van hoofd en hart toegerust, het Evangelie in Indië kan verkondigen.

Vereenigingsleven.

NEDERLANDSCH BIJBELGENOOTSCHAP.

III

Thans moge het een en ander weergegeven worden van wat men in een geschrifje van Ds. M. A. Adriani, getiteld „Bijbel en Zending" en deel uitmakende van het tijdschrift „Lichtstralen op den Akker der Wereld", over den arbeid van het Nederlandsch Bijbelgenootschap vermeld vindt; welk Genootschap opgericht werd tien jaar nadat de Britsche en Buitenlandsche Zusteronderneming tot stand kwam.

Het ligt voor de hand, — aldus Ds. Adriani —, dat het Genootschap begon met de uitgave der H. S. naar de bekende Nederlandsche Statenvertaling, natuurlijk met het doel, haar zooveel mogelijk verkrijgbaar te stellen, niet voor niets, maar tegen zeer lagen prijs. De grootste Bijbeluitgave, met heldere letter op taai papier gedrukt, kost slechts ƒ 1.25; de kleinste uitgave van het N. T. alleen niet meer dan 10 cents. Natuurlijk is voor allerlei formaten, voor allerlei druk- en bindwijzen, en wat dies meer zij, gezorgd, zoodat men ook duurder terecht kan.

Gezorgd is speciaal voor ouden van dagen en andere slechtsienden door de uitgave van de evangeliën van Lucas en Johannes en van de Psalmen gedrukt met groote gitzwarte letter, volgens de aanwijzingen van oogheelkundigen. Evenzoo is gezorgd voor blinden, die naar het brood des Levens begeerig zijn en voor wie de zooeven genoemde bijbelboeken benevens de Brief aan de Romeinen gedrukt zijn in het